

WOORD VOORAF

Beste K.O.K.W.-leden,

Het zomert in Vlaanderen. Hopelijk schijnt de zon even straf op het moment dat u de nieuwsbrief leest, als vandaag, de dag dat mijn vingers het klavier bespeken. Straks naar Sint-Gillis-Waas om de nieuwste ontdekkingen van de Archeologische Dienst Waasland (ADW) te gaan bewonderen. Enkele Gallo-Romeinse huizen werden weer (jammer genoeg steeds voorlopig) blootgelegd bij de Kluisenmolen. Het begint me werkelijk te dagen dat de geschiedenis van het Waasland echt wel vóór 1241 opgestart werd. Dankzij de Kring werden een heleboel artefacten gered uit de vergeetput der geschiedenis, en sinds de jaren 1970 mocht de ADW deze zinvolle taak professioneel overnemen.

Nog even doorbomen op deze vondsten. Langzaam maar wordt het tijd (wat hou ik van deze uitdrukking) dat we eens een overzichtswerk opstellen. Definitief zal dit werkstuk niet zijn, maar het zal de vele erfgoedliefhebbers van het Waasland allicht wel interesseren. Ik ben immers benieuwd naar de mogelijke conclusies die misschien zullen getrokken worden. Kunnen we een (duidelijke) lijn trekken van het Romeinse tijdperk naar de vroegere Middeleeuwen? Dit is inderdaad een opdracht die een goedwerkende ADW aankan. Hopelijk nemen zij de handschoen op.

Voor de K.O.K.W. breken twee zeer interessante, boeiende en drukke jaren aan, nl. 150 jaar K.O.K.W. in 2011 en Mercatorjaar in 2012. Een beetje verder in de nieuwsbrief vinden jullie de data waarop we jullie allemaal van harte uitnodigen om samen met het bestuur het feestjaar te vieren. Noteer ze alvast in jullie agenda en nodig eens een geïnteresseerde vriend uit. Ik kijk er in ieder geval sterk naar uit. Zo'n feestjaar is het ideale moment om met de vereniging naar buiten te treden. U komt toch ook?

Beeld van Philip Verheyen - Verrebroek

Graag bedank ik hier van harte, met een open doekje, onze archivaris Koen Verstraeten, die schitterende inspanningen heeft geleverd om de prachtige tentoonstelling over Philip Verheyen mee gestalte te geven. Samen met de Verrebroekenaars én leden van de K.O.K.W. Gerda Moorthamers en Theo Smet, Abdon van Bogaert, Freddy Buys en gemeentearchivaris van Beveren Carine Goossens, werd dit toonmoment een absoluut succes: meer dan 700 bezoekers in het sympathieke polderdorp Verrebroek. En wat een uitmuntende catalogus. Maar onze dank gaat ook uitdrukkelijk naar een ander prominent lid van onze vereniging: Peter Deckers, die als schepen van de gemeente Beveren zijn verantwoordelijkheid opnam en logistiek en financieel de vele activiteiten ondersteunde. In het bijzonder wil ik hier vermelden dat onder impuls van deze schepen het schepencollege van Beveren heeft beslist om het mooie borstbeeld van Philip Verheyen, geschonken door de K.O.K.W. in 1862 aan de inwoners van Verrebroek, te restaureren. U moet zeker en vast deze verwezenlijking ter plaatse gaan bewonderen. In het Waasland zijn er immers geen afstanden tussen de dorpen en steden.

Chris De Beer
Voorzitter

Aan de leden die nog een papieren versie van deze nieuwsbrief ontvangen, wordt gevraagd om hun e-mailadres door te geven via info@kokw.be, zodat ook zij in de toekomst de nieuwsbrief elektronisch kunnen ontvangen.

KRINGNIEUWS

1. 150 jaar K.O.K.W. in 2011: belangrijke feestdata

De afgelopen maanden (en eigenlijk ook jaren) hebben de bestuursleden hard gewerkt om een indrukwekkend mooi feestjaar voor jullie te plannen. Wij hopen dat jullie volgende data zeker willen noteren in jullie agenda, want we rekenen absoluut op een mooie opkomst.

- **Zondag 20 februari 2011:** Startmoment, met het Huis Janssens in de hoofdrol.
- **Dinsdag 22 februari 2011:** Eerste Mercatorlezing: Gert Gielis over Inquisitie in onze streken
- **Donderdag 17 maart 2011:** Voorstelling buitengewone uitgave "Thuysbaert" te Lokeren
- **Zondag 22 mei 2011:** Academische zitting op het stadhuis van Sint-Niklaas
- **Donderdag 1 september 2011:** Opening tentoonstelling Wase cartografie
- **Zondag 23 oktober 2011:** Kerkhofwandeling met hulde aan dokter Jan van Raemdonck
- **Zaterdag 19 november 2011:** Symposium Wase identiteit & voorstelling Annalen 2011

Deze lijst is nog niet volledig, maar noteer deze data toch maar al in uw agenda!

2. Voorstelling en inhoudsoverzicht Annalen 2010

Op zondag 7 november (vroeger dan anders om de concurrentie met de voorstelling van het jaarboek van Tielcelijn te vermijden) wordt deel 113 voorgesteld van de Annalen, om 10.30u in de Piet Elshoutzaal van de Stedelijke Musea van Sint-Niklaas. Een kort overzicht van de inhoud van ons jaarboek:

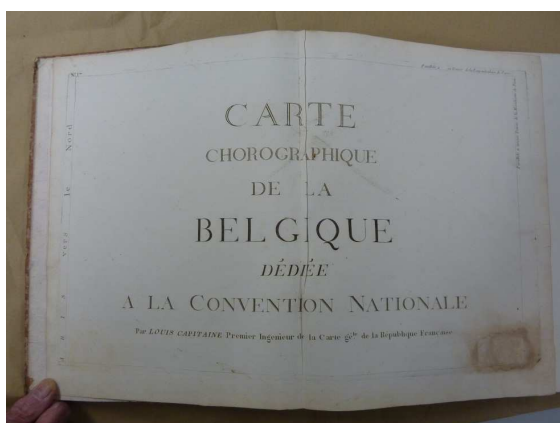
- Verslag over de werking van de Koninklijke Oudheidkundige Kring van het Land van Waas tijdens het jaar 2009, met de lijst van de steunende leden voor 2010
- Rudy VAN ELSLANDE: 15de- en 16de-eeuwse Vlaamse schilderijen in Waas privébezit
- Hilaire LIEBAUT: Petrus Jacobus Franciscus Vrancken (1757-1833), hoedenfabrikant en kunstverzamelaar, en de hoedenmakerijen van het einde van de 18de tot het midden van de 19de eeuw te Lokeren
- Ilke WERBROUCK (die ook de gelegenheidslezing zal houden): Het Durme-landschap doorheen de 20ste eeuw, een evolutie aan de hand van kaarten, beeldmateriaal, interviews en literatuur
- Martin BRAEM: "De groeten aan u zusters" – De lange Grote Oorlog van soldaat Alfred Braem uit De Klinge
- Yvan DE MAESSCHALCK: Pol Hoste kanttektent het essay over zijn oeuvre
- Lieven DEHANDSCHUTTER: Sinterklaasgebruiken in Sint-Niklaas en in Vlaanderen
- Richard WILLEMS: "Vandaag is 't Sinte Maarten en morgen Sinte-Kruk..." – Sint-Maartensviering opgenomen in de inventaris van het Immaterieel Cultureel Erfgoed Vlaanderen

AANWINSTEN VAN BIBLIOTHEEK EN DOCUMENTATIECENTRUM

Aanwinsten kaartencollectie

1. Atlas van België van Louis Capitaine

We zijn zeer verheugd met de verwerving van deze atlas, omdat hij een ontbrekend schakeltje is in de mooie reeks atlassen in ons bezit. Louis Capitaine (1749-1797) was directeur van L'Observatoire de Paris, werkte onder het Koninkrijk en beleefde de overgang naar de Republiek. L'Observatoire werkte aan het in kaart brengen van het Franse rijk. De stichting gaat terug tot Louis XIV en 4 generaties Cassini's volgen er elkaar op. Zoals de Cassini's was Louis Capitaine één van de Capitaine's ... bezig met het in kaart brengen van Frankrijk en later van de nieuwe gebieden bezet door de Fransen.

Voorblad van de atlas van Capitaine

1794 ... inlijving van België in de Franse Republiek en overbrenging van de koperplaten van de Ferraris naar Parijs in "le dépôt de la guerre". Na herzieningen en verbeteringen en het invoeren van metrische schalen kunnen we besluiten dat de "Carte chorographique de la Belgique 1795-1796" een directe afleiding is van de de Ferraris' chorografische kaart "des Pays-Bas Autrichiens", die op haar beurt terugvalt op de eerste triangulatie van België in 1746 door Cesar-François Cassini de Thury. En hiermee zijn we weer bij de Carte de France, waaraan Louis Capitaine meewerkte. Louis Capitaine reduceerde de kaart van Frankrijk in een atlas, zoals hij ook de kaart van België gaat reduceren om een Atlas van België te publiceren.

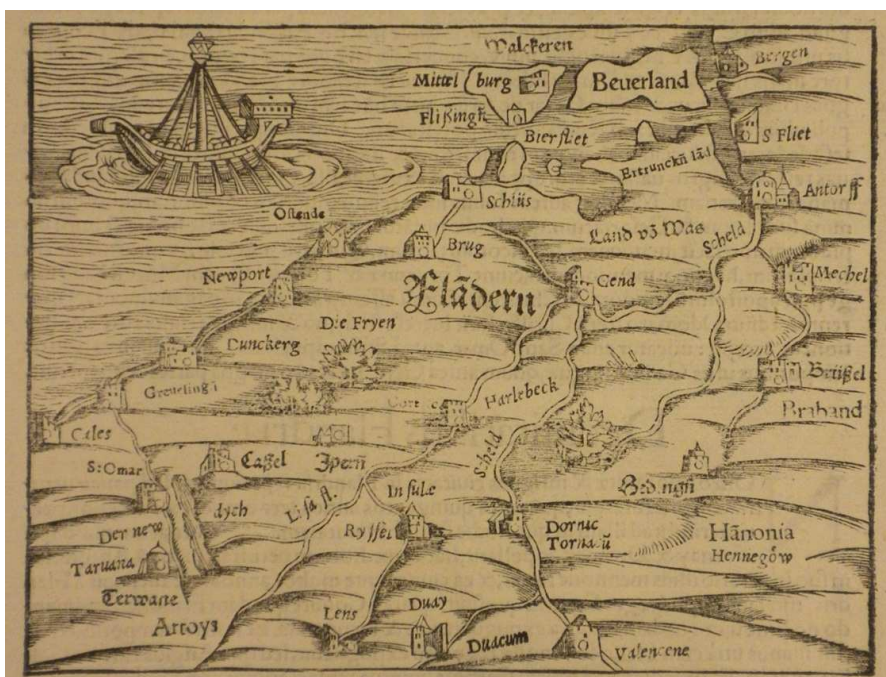
Vanaf nu is een mooi exemplaar van deze atlas in ons bezit! Onze Capitaine Atlas krijgt een plaats tussen de de Ferraris Atlas en de Atlas universel de géographie physique, politique, statistique et minéralogique op schaal 1/1641836 (1 lijn per 1900 vadem) van l'établissement de géographie de Bruxelles van Philippe Vandermaelen (1795-1869).

Over Vandermaelen: wie kan ons een afbeelding bezorgen van de globe van 1841 van Philippe Vandermaelen? 1541-1841 is dit een toeval? 1541: Globe van Gerard Mercator... $1541+300=1841$, toeval of niet?

Eddy Maes – bestuurslid K.O.K.W.

2. Kaart van Vlaanderen van Sebastian Munster

Onlangs konden we de cartografische collectie van de K.O.K.W. aanvullen met een interessante kaart van Vlaanderen. Auteur: Sebastian Munster (1489-1552), Bazel. Titel: 'Von dem Landt Flandern' (in de kaart zelf: Flädern). Houtsnede. Afmetingen: 11,5 x 15 cm. Oriëntatie: noorden bovenaan. Dit kaartje komt uit Munsters "Cosmographiae Universalis". De eerste uitgaven met een Duitse of Latijnse tekst verschenen in 1544. Ons kaartje komt uit de Duitse editie van 1544. De Cosmographiae Universalis werd vele malen herdrukt in diverse talen. Ons Land van Waas wordt erin aangeduid als "Land vā Was".

In het Mercatorjaar 1994 verscheen in de Annalen van de K.O.K.W., deel 97, blz. 233-460 de bijdrage van Rik De Ghein, "De oudste kaarten van het graafschap Vlaanderen 1538-1656". Op blz. 285-287 bespreekt hij onder kaart 4 het kaartje dat wij onlangs konden verwerven.

Aanwinsten bijzondere collecties

1. Krantencollectie

Een volledige ingebonden jaargang (1783) van "De Gazette van Gend". Deze krant bevat naast lokaal nieuws ook het relaas van Europees nieuws. Economische berichten hebben vooral betrekking op de aankomst en het vertrek van schepen en hun lading. Er staan ook aankondigingen in van openbare verkopen, ook soms in het Land van Waas. We hadden in onze krantencollectie reeds een aantal exemplaren van deze krant die tot een stuk in de 19de eeuw zal voortleven.

2. Devotieprentjes

De door Wim Nys geïnventariseerde en besproken verzameling devotieprentjes werd slechts af en toe aangevuld met een nieuw exemplaar. We hadden onlangs het geluk om ze uit te breiden met maar liefst 30 exemplaren. Het gaat hier over gravures in zwart-wit en een aantal met de hand ingekleurde. Datering: 18de eeuw-begin 19de eeuw.

3. Oude bibliotheek

- *Provincie, stad ende district van Mechelen opgeheldert in haere Kercken, Kloosters, Kapellen, Godshuysen (...) Als oock alle Op-schriften, Graf-schriften, Jaer-schriften, Wapens, Quartieren ende Generatien. Soo op Tombens, Sercken, Tafereelen, Vensters, Klocken, Steenen (...) Soo binnen de stad als in haere dorpen ende gehuchten.*
Het titelblad vermeldt geen auteur, maar volgens een handschriftelijke nota op de binnenkaft zou het om Rumoldus Gislenus van den Eynde gaan, priester en kanunnik van de collegiale kerk van Onze-Lieve-Vrouw over de Dijle. Gedrukt te Brussel door J.B. Jorez, 1770, 502 p. Het boek bevat enkele handschriftelijke notities, correcties of aanvullingen bij de tekst. Het boek is vooral van belang om zijn grote reeks grafschriften die de toestand vóór 1770 weergeven, te meer omdat sedertdien de meeste ervan verdwenen zijn of geheel of gedeeltelijk werden verplaatst of hergebruikt. Het boek bevat ook een beperkt aantal namen van personen van Wase herkomst of die er een functie uitoefenden.
- *Roma Antica e Moderna.* Roma, Mascar, 1668.
Dit boekje is een soort reisgids voor Rome. Het is geïllustreerd met vele houtgravures.
- Vermeeren, M.F., *De erlevende Belgica onder hun onoverwinnelijke (...) Marie Theresia ende Franciscus I,* 1749.
Boekje in oblong, zonder kaft. Vervuild, maar met mooie illustraties.
- *Historie van het oud en nieuw Testament,* 2 delen in 1 band (bevat twee kaartjes). Gent, Jan Meyer, 1758.

Aanwinsten bibliotheek

- Marijnissen, R. e.a., *Breugel. Het volledige oeuvre*, Mercatorfonds, Antwerpen, 1988. (7 E 42)
- Nys, Wim, *Materiële en inhoudelijke analyse van de verzameling devotieprenten van de K.O.K.W. met voorstel tot inventarisatie*, 2 delen, Stedelijke Technische Leergangen voor Bibliotheekwezen, Antwerpen. (5 C 2/1-2).
- Bauwens, Omer, 1935-1955. *Everslaar 2. Bewoners vertellen herinneringen en tonen hun familiefoto's*, Eigen beheer, 2010. (LOK 81)
- S.n., *Orbis Terrarum, Werelden van verbeelding. Cartografie en Hedendaagse Kunst*, Ludion Gent. (MERC 220)
- Wombell, Paul, *Slag bij Passendale 1917*, Antwerpen, 1987. (13 A 19)
- Van Dijck, Annemie, *Kerkelijk textiel in Vlaanderen en Brussel in de 19de en 20ste eeuw*, s.l., 2009.
- Annerel, Wim, *Het Vrije Waasland. Profiel van een informatieweekblad en zijn lezers*, Gent, Universiteit Gent, 1996. (5 C 1)
- Van de Velde, Fernand, *Poppe Edward, Johannes, Maria. I. Een terugblik op zijn leven, II. Een terugblik op zijn uitstraling, III. Een terugblik op zijn causa*, DPT/WKW, 2008-2010 (13 A 18/1-3).
- Top Stefaan, *Op verhaal komen. Oost-Vlaams sagenboek*, Leuven, 2006. (WAAS 108)
- Decavele, Johan, *Heiligenverering in het bisdom Gent*, Gent, 2009. (WAAS 109)
- Van der Bie, R. en Dehing, P. (red.), *Nationaal Goed. Feiten en cijfers over onze samenleving (ca. 1800-1999)*, Centraal Bureau voor Statistiek. Amsterdam, 1999. (13 C 51)
- *Bronnen betreffende registratie van onroerend goed in de Middeleeuwen en Ancien Regime*, Instituut voor Nederlandse Geschiedenis. Bronnen 4. (13 C 50)
- Van Hauwermeiren, P., *Treuveldde gij Brigade? Bargoens van Zele in literaire teksten*, Gent, 2009. (ZELE 10)
- Van Landeghem, K.A., *Dorpsmensen. Kijkjes op het leven in "Dat Soete Waeslant"*, Antwerpen, 1925. (WAAS 107)
- De Cauwer, Peter, *"Ut ne defiant". Reformatie en contrareformatie in Nieuwkerken-Waas 1579-1689*, Leuven, 1999. (NIEUWK 14)
- Catthoor, Peter, *Temse. Een historisch-geografische studie aan de hand van een landboek*, Gent, 1986. (TEMSE 26)
- De Schaepdrijver, Sophie, *Taferelen uit het burgerleven. Essays en aantekeningen*, Amsterdam, 2002. (13 F 46)
- François, Luc, *Een eeuw Gentse historische school (1891-1992)*, Gent, 1993. (13 E 30)

Tweede staande klok van Sint-Niklase horlogemaker Pieter Heynderickx

De K.O.K.W. heeft in juni 2010 een staande klok verworven die gemaakt werd door Pieter Heynderickx. Op het tinnen naamplaatje staat P. Heynderickx, S.N. (Sint-Niklaas) en het constructienummer van de klok, 139. Op de keerzijde van dit plaatje is het jaar 1743 ingekrast. De klok heeft een koperen wijzerplaat en is voorzien van één uurwijzer. De minuten moeten bij benadering afgelezen worden. Ze heeft een stevig werk met een 8-dagen gang en is voorzien van een bel voor de uurslag.

In het archief van de K.O.K.W. bewaren we een gelukkige schenking (OKW A22, geschonken door M. Willemsen op 26/12/1947). Aan dit 18de eeuws genealogisch document ontleen we volgende informatie:

PIETER HEYNDERICX was de zoon van Cornelis Heynderickx en Marie Marckx. Hij werd gedoopt te Sint-Niklaas op 30 augustus 1702 en overleed er op 14 oktober 1777. Hij woonde aan de Knaptand(straat), waar hij als hovenier en boomkweker bekend stond. Aan zijn huis had hij een soort "serre", waar hij sinaasappelbomen, laurierbomen, myrten, e.a. kon laten overwinteren. Vooral als boomkweker had hij faam in het Land van Waas, zodat hij "den eersten arborius van den Lande" genoemd werd. Verder wordt in ons genealogisch handschrift gezegd dat hij "binnen zijn leven ghemaect (heeft) tot den nomber van ... staende of huysorlogien, 't welcke hij bij eigen ondervindinge benevens het selfs tot dies noodigheden had geleert". M.a.w. P. Heynderickx was een amateur in de horlogemakerij, het was niet zijn hoofdberoep. "Smeden" komt er eigenlijk niet bij te pas: het is veeleer berekenen, kappen en vijlen.

Het feit dat hij een ander hoofdberoep had, doet ons twifelen aan het volgnummer 139. Er is een tweede klok van P. Heynderickx gekend, gedateerd 1770 en met het volgnummer 347! P. Heynderickx was ook oud-deken van de schuttersgilde van den Ouden Handboog, lid van de confrérie van Sint-Ambroos (patroonheilige van de imkers) en van de bestaande confrérie van Onze-Lieve-Vrouw van Halle.

Wij zijn veel dank verschuldigd aan onze medewerker Paul Van de Putte. Hij adviseerde ons, na een grondig onderzoek, bij de aankoop van deze klok. Nadien heeft hij met de grootste zorg de klok uit elkaar gehaald, gereinigd en opnieuw gemonteerd, zodat ze opnieuw het uur kan laten klinken door het Huis Janssens.

Indien u zou weten of er nog andere Heynderickx klokken zijn, zouden we het op prijs stellen ons daarover te willen informeren.

Alfred Van der Gucht – Bestuurslid K.O.K.W.

VARIA

Activiteiten SteM

1. Arm maar proper – Historische blik op hygiëne en volksgezondheid – Tentoonstelling + lezing/

Tentoonstelling van zondag 5 september tot zondag 31 oktober 2010 in Piet Elshoutzaal, SteM, Zwijgershoek 14, Sint-Niklaas. Dinsdag-zaterdag: 14-17 u., zondag 11-17 u. Aperitieflezing door Greet Polfliet op zondag 26 september 2010 om 11.15 u. in SteM, Zwijgershoek 14, Sint-Niklaas.

Toegang 4 EUR, 3 EUR met korting; gratis met museumkaart.

Vanaf de jaren 1800 nam de overheid steeds meer maatregelen om de samenleving gezonder en hygiënischer te maken. De arbeider moest opgevoed worden tot een 'proper' en daardoor beter mens. Een mooi onderwerp voor een tentoonstelling die nauw aansluit bij de collectie in het SteM. Tal van documenten en intrigerende voorwerpen geven een mooi overzicht van de maatregelen die besturen namen. We illustreren de aanleg van rioleringen, opvoedingsklassen voor hygiëne en netheid, de eerste openbare badinstelling in 1922, ... Ook de maatregelen over huisvesting en de tyfus- en cholera-epidemieën komen in de kijker.

Het SteM werkt voor deze tentoonstelling samen met het Stadsarchief, de Bibliotheeca Wasiana, de Koninklijke Oudheidkundige Kring van het Land van Waas en de Erfgoedcel Waasland.

Rij werkmanshuisjes in Sint-Niklaas

2. Ave Quintus Spurius Ligustinus – Romeins soldaat op bezoek – lezing

Zondag 17 oktober 2010 om 11.15 u., SteM, Zwijgershoek 14, Sint-Niklaas.
Deelname 4€, 3€ met korting; gratis met museumkaart

'Zij kwamen, zij zagen, zij overwonnen!' Het immense Romeinse rijk dankt zijn ontstaan en uitbreiding aan zijn haast onoverwinnelijke legioenen. Quintus Spurius Ligustinus, Romeins legioensoldaat, komt in levende lijve demonstreren hoe goed dit leger getraind, gekleed, bevoorraad en bewapend was. Als klap op de vuurpijl toont hij hoe deze vechtmachines hun tegenstanders op het slagveld onverbiddeijk uitschakelden. Dit alles wordt op wetenschappelijk verantwoorde wijze uit de doeken gedaan, waarbij educatief correcte replica's van Romeins militair materiaal uit de 1ste eeuw na Christus worden getoond. Het roemruchte Romeinse leger zal na deze interactieve lezing geen geheimen meer hebben voor jou!

Bernard Van Daele, het alter ego van Quintus Spurius Ligustinus, is archeoloog en auteur van verscheidene boeken over de Romeinse strijdkrachten.

3. Museum achter de schermen – Open Monumentendag

Zondag 12 september 2010, rondleidingen om 10.15, 11.15, 13.30, 14.30, 15.30 en 16.30 u. SteM, Zwijgershoek 14, Sint-Niklaas. Gratis deelname.

Rondleiding in het museumdepot en de ateliers van de Archeologische Dienst Waasland. Ook als het museum dicht is, gonst het er van de activiteit. Van het grootste schilderij tot het kleinste speldje ... alle voorwerpen worden met de grootste zorg behandeld. Maak kennis met het werk van een registrar of een restaurator. Merk op hoe mensen met grote toewijding het roerend erfgoed beschrijven, digitaliseren, opnieuw samenstellen en bewaren. Loop even binnen in de ateliers en maak het werk achter de schermen van dichtbij mee. En ontdek lang vergeten voorwerpen in de depots. Je krijgt bovendien interessante tips mee om je lievelingsstukken thuis op een goede manier te bewaren.

Verantwoordelijke uitgever Nieuwsbrief KOKW: Chris De Beer, voorzitter, postbus 144, 9100 Sint-Niklaas; e-mail: info@kokw.be; www.kokw.be